

De motor van Montaigne (2005)

Sieth Delhaas

Leusden, 26 augustus 2005

Ieder mens heeft een motor nodig. Daarmee bedoel ik niet het automobiel dat de mens gebruikt om in rond te rijden en het leefmilieu te verpesten. Met motor bedoel ik een innerlijke bron die de mens aanzet tot zelfrealisatie. De motor van Montaigne¹ is naar mijn oordeel zijn zelfverzekerdheid.

Waarom spreekt die bron mij aan? Ik koppel het woord zelfverzekerdheid in de eerste plaats aan Montaigne zelf. Uit het weinige dat ik van hem weet, durf ik te concluderen dat hij gekenmerkt werd door zelfverzekerdheid. Dat begrijp ik vooral uit het zich terugtrekken in zijn toren op zijn landgoed om daar te gaan schrijven over de alledaagse dingen van zijn tijd. Voorlopig kenschetst hij ze als schijnbaar onschuldige en heel persoonlijke onderwerpen. Maar achteraf blijken ze van belang voor mensen uit zijn eigen tijd en vele eeuwen later.

Pascal² ontleende bijvoorbeeld aan Montaignes gedachten veel van zijn aforismen. Voltaire³ herkende er tweehonderd jaar later 'mijn eigen dwaasheden en tekortkomingen' in.

In de tweede plaats spreekt die bron mij aan in relatie tot mijn eigen leven. Ik denk die bron nodig te hebben om mijn eigen grote verlangen te realiseren. Dit verlangen is: essays te schrijven. Om na een lange loopbaan als publicist in het genre van Montaigne over alle mogelijke onderwerpen te filosoferen en mijn verworven inzichten weer te geven. Teruggetrokken in mijn eigen toren. Al moet ik het dan met een denkbeeldige doen.

Wel is belangrijk te weten: bezit ik die motor van Montaigne ook? Zijn er overeenkomsten tussen zijn geschiedenis en die van mij?

Montaigne leefde in een tumultueuze tijd. Een van de ernstigste verschijnselen waren de heksenvervolgingen die Europa teisterden. De Inquisitie zette ze in aan het eind van de vijftiende eeuw en zij duurden tot ver na Montaignes dood. Daar komen nog tijdens zijn leven de vervolgingen bij tegen aanhangers van de Reformatie. Beide werden door 'Rome' aangejaagd en gelegitimeerd. Montaigne werd als lid van het gerechtshof van Bordeaux hiermee rechtstreeks geconfronteerd.

---

¹ Montaigne, Michel Eyquem de (1533-1592)

² Pascal, Blaise (1623-1662)

³ Voltaire, pseudoniem van Francois-Marie Arouet (1694-1778)

Zestien jaar lang moet hij de wreedheid en de absurditeit van de rechtspraak van zijn dagen aanzien en er in meedraaien. Voor een humanist als Montaigne moet dit niet te verteren zijn geweest.

Een humanist streeft immers naar een geheel eigen levenshouding, waarbij hij zich baseert op het werk van de grote denkers en schrijvers uit de Oudheid. Een humanist accepteert ook alleen die ideeën die door de rede en de eigen ervaring op hun houdbaarheid zijn getoetst.

De omgeving van Montaigne, zijn collega's bij het gerechtshof, de geestelijkheid van de dominante kerk, evenals de boeren, burgers en buitenlui, staan echter grotendeels nog met hun voeten in het middeleeuwse gedachtegoed.

Op zijn zevenendertigste stapt Montaigne uit het gerechtshof. Hij noemt de op handen zijnde heksenprocessen in Bordeaux als directe aanleiding. Met deze beslissing, voortgekomen uit juist deze aanleiding sluit ik Montaigne in mijn hart. Immers: zelden vermeldt de geschiedenis van die tijd een man die zijn eigen lot verbindt met dat van de heksen.

Montaigne trekt zich vervolgens terug in een van de torens van zijn kasteel. Zogenaamd om zijn geërfde bezit te besturen. In werkelijkheid om zijn onafhankelijkheid en zijn innerlijke vrijheid veilig stellen in een verdwaasde tijd. Niet langer wil hij de schijn wekken zich als lid van het gerechtshof te conformeren aan de dwaasheden waarin de overheden door hun martelpraktijken en straffen verstrikt raken. Verzet daartegen, weet hij, heeft in dit rumoer geen zin.

Loopt Montaigne niet het risico van zijn toren een ivoren toren te maken? Hij gaat er in de eerste plaats klassieken bestuderen. Zoals een rechtgeaard humanist past. Dat is beter, vindt hij, dan zich over te geven 'aan de slavernij van het gerechtshof'. Maar laat hij daarmee zijn tijdgenoten, de mensen die lijden onder de willekeur van overheid en kerk niet in de steek? Hebben deze juist zijn inzichten als humanist niet nodig? Zouden deze juist niet in zijn tijd als een zoutend zout moeten werken binnen de laffe sfeer van politiek en geestelijkheid?

Zijn beslissing heeft vooral te maken met zijn overtuiging dat verzet tegen de overheden zinloos is. De verantwoordelijken van zijn dagen lijken elke redelijkheid te hebben verloren. Tegelijkertijd lijkt hij een boodschap uit te zenden naar zijn mede-'burgers'. Adel of geen adel. De leden van alle standen. Waar is hun eigen verantwoordelijkheid? Waar hun verzet?

Wat Montaigne doet met zijn zich terugtrekken in zijn tijd in zijn zelfgekozen afzondering, herinnert mij aan wat de Chinese schrijfster Jung Chang van *Wilde Zwanen* vertelt over haar vader als de Culturele Revolutie onder partijleider Mao op haar hoogtepunt is. Ook hier is verzet zinloos. Ook hier is de rede op de loop. Chang's vader pakt op zekere dag een hengel. Hij gaat er mee naar de rivier en zal daar dagen, weken zitten. Zwijgend. Het is zijn stille protest tegen de machthebbers die het verstand verloren hebben. Hij praktiseert met zijn handelwijze een eeuwenoude Chinese wijsheid. Elke Chinees weet welke boodschap hij uitzendt met zijn schijnbaar alledaagse actie.

Of Montaigne met zijn manoeuvre ook in zo'n eeuwenoude traditie stapt? Daarop kan ik geen antwoord geven. Misschien zou ik dan eerst de klassieken moeten bestuderen. Zijn essays zijn er in elk geval, ook na ruim vier eeuwen, het bewijs van dat zijn schuilplaats geen ivoren toren werd.

Waarom kom ik steeds terug op die zelfverzekerdheid van Montaigne? Ik draai er omheen als een kat om de hete brei. Maar diep in mijn hart leeft het antwoord. Het is zijn lef om zich

terug te trekken. Zich los te maken van de plichten in het openbare leven en schijnbaar onbenullige dingen te gaan doen. Ook ik zou dat willen. Maar het definitieve besluit is ingewikkeld. Ingewikkeld omdat ik al tientallen jaren lang gewend ben me in te zetten voor een betere wereld. Ik, als product van een periode die *de maakbare samenleving* hoog in haar vaandel had, vind het moeilijk Montaigne te volgen en ‘probeersels’ te schrijven. Mijn zelfportret te tekenen tegen die achtergrond en in de context van een minstens zo verdwaasde tijd.

Heb ik voor het mij terugtrekken een toren nodig? Op z'n minst een toren in overdrachtelijke zin. Een toren waarin mijn onzekere zelfverzekerdheid geborgen is en die me aanzet om tot de eerder genoemde zelfrealisatie te komen waarnaar ik verlang: dat te schrijven wat ik wil.

Misschien ligt het geheim daartoe besloten in de woorden van Montaigne over eenzaamheid:

‘Wij moeten zo mogelijk een vrouw hebben, kinderen, bezittingen, en vooral een goede gezondheid, maar ons daar niet zó aan hechten dat ons geluk ervan afhangt. Wij moeten een achterkamer voor onszelf apart houden, om daarin volkomen ongestoord onze eenzaamheid en afzondering te cultiveren om ons werkelijk vrij te maken.’

‘Een kamer voor jezelf’, bevestigt Virginia Woolf vijf eeuwen later.

De motor van Montaigne lonkt. Met volle tank.

